

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 74 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 74 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SANAT VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: 3. ENTERNASYONEL ANITI

AN EVALUATION ON ART AND POLITICAL RELATIONSHIP: THE THIRD INTERNATIONAL MONUMENT

Okan BOYDAŞ*
Merve DUYDU**

Öz

İçinde bulunduğu toplumun kültür öğelerine estetik birikim kazandıran sanat kavramı, toplumsal olma özelliğinden dolayı siyaset kuramıyla da yakından ilişkilidir. Kültürel değerlerin besin kaynağı olarak kabul gören sanatsal birikimler, sanatçının kendine has yaratıcı ve eleştirel bakış açısı ile mevcut sosyal yapılanmayı sanata dair perspektiften değerlendirerek, toplumsal gelişim ve değişmelerde önemli bir rol oynar. Toplumların mevcut siyasi düzenlerinin yönlenmesi ve bireylerin politik açıdan bilgilenmesi ile bir bakıma toplumsal örgütlenme üzerinde de rolü olan sanat kavramı, ait olduğu topluma ayna vazifesi görmektedir. Bu çalışmada, sanatın siyasal içeriğin biçimiyle bulunduğu en etkileyici tasarımlardan biri olan 3. Enternasyonel anıtı sanat ve siyaset ilişkisi açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Siyaset, 3.Enternasyonel Anıtı.

Abstract

The concept of art, which gives an aesthetic accumulation to the cultural elements of the society it is in, is closely related to the political theory due to its social nature. The artistic accumulation, which is accepted as a source of food for cultural values, plays an important role in social development and changes by evaluating the current social structuring from the perspective of art with the artist's unique, creative and critical perspective. The concept of art, which has a role in the social organization in a way, with the orientation of the current political orders of societies and the political information of individuals, acts as a mirror to the society to which it belongs. In this work, the 3rd International Monument, which is one of the most impressive designs that Art has met in the form of political content, will be evaluated in relation to art and politics.

Keywords: Art, Politics, The Third International Monument.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-3267-1058

** Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Heykel Bölümü, ORCID: 0000-0001-6821-752X

GİRİŞ

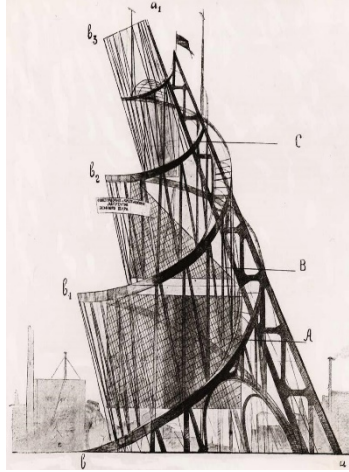
En genel tanımıyla duygu ve düşüncelerin biçimlendirilmesi olarak nitelendirilebileceğimiz estetik değerler, ait olduğu kültürün toplumsal değerleriyle yakından ilişkilidir. Bağlı bulunduğu toplumsal düzene ait iç dinamikleri sanat kavramının estetik süzgecinden geçirerek tekrar topluma gönderen sanatsal oluşumların biçimlenmesinde, dönemin mevcut politik düzeni ve bununla beraber gelen kültürel birikimlerle, ekonomik standartlar oldukça baskın unsurlardır. Toplumdan aldığı sosyal dinamikleri eleştiri ve estetik süzgecinden geçiren sanat olgusu bu kısır döngü konsepti içerisinde, görsel ve işitsel ifade olanakları ile tekrar hayat bulmaktadır.

Çeşitli düzensizlikler karşısında aynı başkaldırışın farklı yüzleri olarak tanımlanabilecek “sanat ve siyaset” ilişkisinde esas olan toplumsal hayatı düzenli bir birliğe götürmektir. Sanat olgusu yaşamla çakıştığı noktada siyaset ile ilişkilendirilmektedir. Çünkü var olan gerçeğe çelişmekte olan sanat kavramı, hayata dair yeni gerçeklikler önermektedir. Bu eleştirel yaklaşım sanatçı aracılığıyla gerçekleştirildiği için sanatçının da siyasetle ilişkisi kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal bir birey olan sanatçının siyasi eğilimleri, içinde bulunduğu kültürün değer yargılarına göre şekillenir ve sanatçı kendi siyasi kimliği ile toplumun değer yargılarına katkıda bulunacak eserler üretir. Ayrıca sanatçı, ürettiği sanat eseri ile birlikte ortaya koyduğu söylemlerle toplumun düşüncesini ve algısını etkileyebilecek “siyasi” kimliği olan bir birey olarak karşımıza çıkar. Sanatçı kendi siyasi eğilimleri ile dünün ve bugünün eleştirisini yaparak, gelecekle ilgili ütopyik sayılabilecek yeni bir hayal dünyası yaratabilme gücüne sahiptir. Picaso’nun da belirttiği gibi “sanatçı salt yeteneklerinden ibaret değildir. Onun için sanatçı, aynı zamanda sürekli olarak dünyada olup biten acılı, heyecanlı, sevindirici, her olaya karşı tetikte olması gereken [siyasi] bir kişiliktir” (Akbulut, 2011, 9). Ürettiği eserler ile toplumsal hafızayı canlı tutabilme, hayal gücünü geliştirebilme ve var olanın ardındaki gerçekleri gösterebilme gücüne sahip olan sanatçı bireysel söylemleri ile siyaset kavramının içinde yer almaktadır. Fakat sanatçının “bireysel bir tavır sergiliyor olması o sanatçının dünya görüşünü meydana getiren (siyasal, estetik, etik vb.) ideolojilerinin toplumsal bir duruş sergilemesini de kesinlikle engellemez. Aksine toplumsallaşmanın içine iter” (Şimşek, 2000, 260).

Sanatı ve siyaseti ortak noktada buluşturan durum, her ikisinin de toplum içinde üretiliyor olmasıdır. Ancak siyaset kavramında olduğu gibi sanatın doğrudan toplumsal etmenleri biçimlendirmek gibi açık amaçlı bir tanımlaması olduğu söylenemez.

Toplum ve sanat ilişkisi açısından bakıldığında birçok açıdan özgür olduğu düşünülen sanatçı, topluma iletmek istediği mesaj kaygısıyla toplumsal açıdan özgür değildir. Siyasi bir kimliğe sahip olan sanatçı, ortaya koyduğu eser ile bir bakıma olmasını arzuladığı yaşamı sanatın aynasından topluma yansıtmaktadır. Sanatçının özlemine duyduğu toplumsal düzen ve yaşam aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun da yaşamıdır. Bu açıdan bakıldığında, sanatçının içinde bulunduğu toplumun düzensizliklerini, siyasi değişimlerini görmezden gelme lüksü yoktur. Sanatsal değerlerin toplumsal olma sorumluluğu, sanat eserine mesaj iletmeye kaygısı yüklerken aynı zamanda sanatçının toplumsal düzene karşı duruşu ve sanat eserinin içeriğinin de belirleyicisi olmaktadır. Maddi ve manevi kültür öğelerinin gelecek kuşaklara taşıyıcısı olan sanat eseri, üretildiği döneme özgü değerlerin bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda sanat yapının içeriğini, sanatçının dünyaya ve gerçekliğe yaklaşımının belirlediği söylenebilir. Sanat ve siyaset ilişkisine birbirleri içinde etkin olan ve birbirlerini üreten kavramlar olarak bakıldığında, sanatçının eseri aracılığıyla iletmek istediği mesaj hayali/kurgusal bir gerçeklik de olsa, sanatsal biçimde sunulmaktadır. Bununla birlikte, içerik olarak siyasetin sanatta var olabilmesi sanat eserinin aldığı biçimle mümkündür. Tüm bu görüşler ışığında sanatın siyasal içeriğin biçimiyle bulunduğu en etkileyici tasarımlardan biri olan 3. Enternasyonal anıtı örnek verilebilir.

Esere ilk bakıldığında sola doğru 60 derece eğimli merdivene benzeyen yatay bir kirişin taşıdığı kafes biçiminde sarmal ve asimetric bir yapı görülür. Sarmal yapının içine dikkatli bakıldığında ise, birbiri üzerlerine oturturulmuş farklı, birbiriyle uyumlu üç ayrı strüktür dikkat çekmektedir. Kafesli tellerden oluşturulan bu strüktürlerin en altında bir küp, onun üstünde piramit şeklinde bir strüktür en üste ise silindirik bir yapı görülmektedir.

Resim 1: (Kaynak: <http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-ucuncu-enternasyonal-aniti/2756> Erişim Tarihi: 09.11.2020)

Anıt olarak tasarlanan projede form birbiri ile çatışma halindeki asimetric iki eksenden oluşmaktadır. Anıt projesinin dış çerçevesini oluşturduğu söylenebilecek olan spiraller, her dönüşünde yatay giriş olarak tanımlanabilecek eğik çizgi ile çakışmalarından dolayı kesintiye uğramaktadır. Ana gövdeyi saran ve giderek araları sıklaşan spiraller eğimli duran ve merdiveni andıran taşıyıcı üzerinden geçerek çizgisel hareketlerini aynı noktaya ulaştırmaktadırlar. Eğimli ve sarmal düzenle oluşturulan bu imge, birbirinden farklı iki eksenin aksayan ve çatışan dinamizmiyle yüklüdür. Kuleyi çevreleyen kompozisyon da spiral hareketlerin kullanılması proje kompozisyonunu zenginleştiren en önemli unsurdur.

Resim 2: (Kaynak: <http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-ucuncu-enternasyonal-aniti/2756> Erişim Tarihi: 09.11.2020)

Lenin 'in 1919 da başlattığı anıtsal propaganda planının yarattığı hayal kırıklığı üzerine Tatlin tarafından hazırlanan 3. Enternasyonel anıt tasarımı için malzeme ve teknolojinin şiürsel üslupla bir araya geldiği yeni bir mimarlık tasarımı olduğu söylenebilir. Lenin, Lunaçarski'ye "üzerlerine Marksizm'in temel ilkeleri kazanmış olan taş levhalar ve bloklarla, sosyalizm, devrim ve kültür tarihinden önemli kişilerin büstleriyle, heykelleriyle ve kabartmalarıyla süslenmiş şehirler" istediğini söyliüyordu; "konuşan" şehirler(Stites, 2011, 143-144).

Lenin'in planına göre, çarlık döneminin izlerini taşıyan anıtlar yıkılacak ve onların yerine filozofların, yazarların ve sanatçıların kısacası 1917 devrimi kahramanlarının büstlerinden oluşan elli anıt dikilecektir. Dikilmesi planlanan bu heykellerin yapımı için bir dönem IZO Narkompros (Halk Eğitim

Komiserliği Görsel Sanatlar bölümü) Moskova şubesinin başkanlığını yapmış olan Vladimir Tatlin görevlendirilmiştir.

Gough'a göre; Tatlin kamusal alanları süsleyecek bu yeni anıtların kaidelerine vecizeler yazılmasını önermiştir. Bu düşünce ile heykeller sadece ölenlerin anısını yaşatmakla kalmayacak aynı zamanda düşünmeye sevk eden sözcükleri de toplumlara iletceklerdir (Gough, 2014, 12).

O zamanlar IZO Narkompros'un Petrograd şubesinin başkanlığını yapan ve Tatlin'in arkadaşı olan sanat tarihçisi Nikolay Punin 1919'da yazdığı bir makalede Vladimirin 'in önerilerine rağmen anıt propagandasının istendiği gibi sonuçlanmadığından bahsetmiştir. Bireysel kahramanlık anıtları şeklinde tasarlandığı için devrimle ve komünist rejimle bağdaşmayan bu anıtların tam bir hayal kırıklığı olduğunu vurgulamıştır.

Eleştirilerin ve başkaldırıların ardından Tatlin kendi isteği doğrultusunda devrime adanmış devrimci bir anıt tasarlama sürecine girmiştir ve kulenin maketini 1920 yılında inşa etmeye başlamıştır. Maketin inşa sürecinde Tatlin'in yanında bulunan Punin, maketin tasarım süreci hakkında bir yayın hazırlamış ve orada İzo Narkompros'un Tatlin'e anıtı sipariş ettiğinden bahsetmiştir. Buna göre başta Tatlin' in isteği üzerine tasarlanan anıtın işlevinin bu durumla beraber değiştiğini söylenebilir.

Resim 3: Ressam Sofia Dimşitz-Tolstaya, Tatlin ve Punin, maketin yapımı sırasında. (Kaynak: <http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-ucuncu-enternasyonal-aniti/2756> Erişim Tarihi: 09.11.2020)

1917 devriminin¹ çıkış noktası olan Petrograd için 5m yüksekliğinde inşa edilen ve yapımında çelik, tel metal ve ahşap kullanılan anıt maketiyle ilgili ilk hedef, tasarımın 1920 yılında devrimin yıldönümü kutlamaları sırasında sergilenmesiydi bu sergileme sayesinde anıt kendi propagandasını da yapmış olacaktı. Fakat istenildiği gibi olmadı ve maket çizimlerinin ve sloganlarının yazılı olduğu pankartlarla birlikte ilk olarak 8 Kasım-1 Aralık 1920 tarihleri arasında Tatlin'in atölyesinde sergilenme imkânı buldu. Daha sonra maket 1920'de Moskova'ya taşınmış ve Sekizinci Sovyetler Kongresi sırasında Sendikalar Birliği Binası'nda sergilendikten sonra kaldırılmamış, 1921'de Komintern'in Üçüncü Kongresi sırasında uluslararası delegeler onuruna yeniden sergilenme imkanı bulmuştur. Yaklaşık bir yıl kadar sergilendikten sonra maketin akıbetinin ne olduğu bilinmemektedir. Öğrenciler tarafından derme çatma ve daha küçük olarak inşa edilen maketin bir kopyası ise 1925'te Leningrad'taki 1 Mayıs geçitlerinde taşınmıştır.

¹"Ekim Devimi, Çarlık Rusya'nın 1917 yılının Ekiminde Petrograd'daki Kışlık Sarayın Lenin önderliğindeki Bolşeviklerin eline geçmesiyle başlayan Sovyetler Birliği'nin kurulmasına yol açan olaylar dizisidir. Ekim Devrimi, aynı zamanda 1917 Şubat Devrimi ile başlayan devrimci sürecin ikinci aşaması olarak da değerlendirilir". Jandos Kumğanbayev Kuanuş Karajan "Ekim Devrimi'nin Kazakistan Tarihi Üzerine Etkisi" Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarihi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi- Yıl: 2012, Sayı: 7 Sayfa: 142-146

Doğaya hâkim olması düşünülen ve işlevsel bir makine gibi tasarlanan anıtın tasarımı üç büyük cam strüktürle, onları taşıyan düşey dikmeler ve spirallerden ibaret karmaşık bir sistemden oluşacaktı. Farklı ama uyumlu formlardaki strüktürler birbirinin üzerine oturacak ve Özel bir mekanizma sayesinde ayrı ayrı hızlarda hareket edeceklerdi. Yılda bir kere kendi eksenini etrafında dönmesi planlanan ve alt kısımda konumlanan küp şeklindeki strüktür kısmında yasamayla ilgili toplantıları ve kongrelerinin yapılması planlanmıştır. Ekseni etrafındaki dönüşünü bir ayda tamamlaması düşünülen piramit formundaki strüktür ise yürütme işlevi için tasarlanan bölümdür bu bölümde icra komiteleri sekreterlikler kısacası diğer idari birimlerin bulunması planlanmıştır. En üste konumlanan ve dönüşünü bir günde tamamlayacak olan strüktürle ise enternasyonelin bütün kaynaklarının merkezi olmasının düşünüldüğü söylenebilir. Plana göre, bu bölümde bir enformasyon ofisi gazete bildiri ve gazetelerin basımı için bir matbaa ve telgraf düzeni konulması planlanmıştır. Punin, Tatlin'in tasarladığı devrimci maketle ilgili hazırladığı yayında onun anıtının, "bir tür multi-medya ajitasyon merkezi olacağını söylüyordu. Kule, zamanın telsiz-telgraf, hoparlör, radyo yayını ve film gösterimi gibi teknolojileriyle donatılacak ve fütürist çağrışımları olan sürekli devinimi vurgulayacaktı. Kulenin altındaki garajdan çıkan motosikletler ve otomobiller kentin dört bir yanına bildiriler ve duyurular dağıtıcaktı. Kulede hatipler sloganlar atacak, radyo istasyonundan haberler ve bildiriler yayınlanacaktı. Cephedeki dev film perdesi, dünyadaki siyasal ve kültürel olayları gösterecekti"².

"Tatlin'in kulesi bir makinedir. Konstrüktivistlerle içli dışlı olan eleştirmen Shklovski'ye göre, cam, demir ve devrimden yapılmış bir makine" (Shklovsky, 2005,70). "Tatlin'in anıtı, insanın evrendeki yerinin kozmolojik sistemini temsil eder. Devrimcidir, çünkü matematik ve mimari bir kesinlikle örgütlenmiş olan zaman ve mekân içindeki toplumsal armoninin modelini oluşturur" (Milner, 1996, 176).

Tatlin 'nin tasarladığı 3. Enternasyonel anıtın özgürlük ütopyası olarak komünizme ve dünya halklarının birlik beraberliğine adandığını söyleyebiliriz. Tatlin 'inin bir diğer ünlü eseri olan Letatlin³ gibi bir hayal dünyasıdır. Anıt Tatlin'nin deyişiyle bir mimarlık ve heykel sentezi İlya Ehrenburg'a göre de "yeni mimarlığın başlangıcıdır."

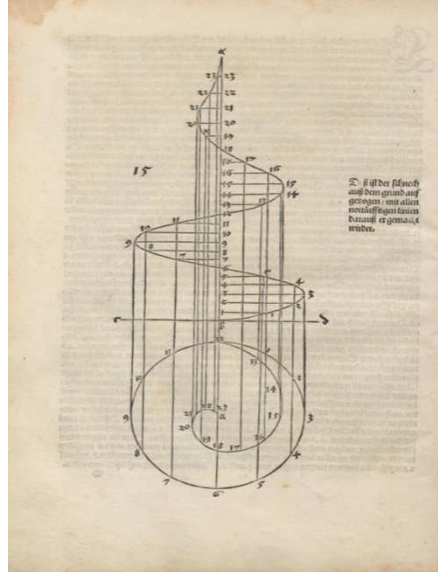
Resim 4: Letatlin (Kaynak: <http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-formlarin-siyaseti-ve-tatlin-kulesi/2748> erişim tarihi: 09.11.2020)

Tatlin kulesini tasarlarken, zamanın simgesi olarak gördüğü, "en dinamik form olan vidadan" yola çıktığını açıklar. Bu form aynı zamanda geometrik sanat felsefesinin babası Albrecht Dürer'in konik spirallerini hatırlatır. Hegel ve Marx da tarihin ilerlemesini (hareketini) spiralle ifade ederler. Punin de spiralin "özgürleşmenin ideal ifadesi" olduğunu söyler. Lissitzki'ye göre, kulenin konstrüksiyonunu oluşturan "demir, proletaryanın ifadesinin gücünü, cam da vicdanının temizliğini" simgeler.⁴

²<http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-formlarin-siyaseti-ve-tatlin-kulesi/2748> Erişim tarihi: 09.11.2020

³Konstrüktivizmin etkisini kaybetmeye başladığı yıllarda ise Tatlin planörlerle ilgilenmeye başlamıştır. 1927'de dev bir böceği andıran bir planörle (Letatlin) denemelere girişmiş ancak uçurmayı başaramamıştır.

⁴<http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-formlarin-siyaseti-ve-tatlin-kulesi/2748> erişim tarihi: 09.11.2020

Resim 5 : Albrecht Dürer'in konik spiralleri (Kaynak :<http://guildofscientifictroubadours.com/> erişim tarihi: 09.11.2020)

SONUÇ

Tüm bu bilgiler ışığında, 400 m yüksekliğinde yapılması düşünülen Tatlin'in 3. Enternasyonel anıtı 300 metre yüksekliğinde inşa edilen ve kapitalizmin göstergesi olarak kabul edilen Eyfel Kulesi'ne bir yanıt olarak dikilmesi ve komünizmin simgesi olması planlanmıştır.

Resim 6: Eyfel Kulesi

(Kaynak:<http://www.bingapis.com/images/search?view> erişim tarihi: 09.11.2020)

Tatlin'in kulesi sanat ve mimarlık alanında hep Eyfel Kulesi'yle kıyaslanmıştır.1887 -1889 yılları arasında Fransız devriminin 100.yıl kutlamaları için Gustave Eiffel'in firması tarafından inşa edilen kulenin tasarımı Stephan Sauvestre ve Emile Nouguier tarafından yapılmıştır. Çelik yerine demirden inşa edilen Eyfel Kulesi'nin aslında geçici bir yapı olacağı düşünülmüştür. Fakat sonrasında radyo anteni olarak değerlendirilebileceği düşünüldüğü için kule yıkılmadan korunmuştur. Her yıl milyonlarca turist tarafından ziyaret edilen ve Fransız Emperyal gücünün dünya üzerindeki üstünlüğünü ortaya sereren Eyfel Kulesi'nin biçimsel ve içerik özellikleri Tatlin Enternasyonel anıtı ile kıyaslandığında daha zayıf kaldığını söylenebilir. Ancak Eyfel Kulesi inşa edildiği andan itibaren fazlasıyla dikkat çekmiş ve Fransa'nın sembolü haline gelmiştir. Milyonlarca turist tarafından ziyaret edilen şarkılara ve filmlere konu olarak romantizmle bağdaştırılan bu kule, günümüzde popülerliğini korumakta ve ülke turizmüne ve ekonomisine de büyük

katkı sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, dönemin şartlarına rağmen Tatlin'in kulesi de inşa edilebilmiş olsaydı, günümüzde Sovyetlerin turizmine kültür endüstrisine büyük katkılar sağlayacağı şüphesizdi. Ancak o dönemde Sovyetlerin durumu 3. Enternasyonel anıt tasarımını gerçekleştirmek için çok uygun olmadığından, Tatlin 'nin anıt tasarımının heyecanı yerini bir süre sonra eleştiriye bırakmıştır. Bunun sonucunda ise Tatlin Kulesi inşa edilememiştir.

Mimari çizimleri ve maketi kaybolan tasarımın maketleri sergiler esnasında fotoğraflanmış sonraki taklitleri de bu fotoğraflardan yapılmıştır. Lenin ise Tatlin anıtını sanatçı çılgınlığının tipik örneği olarak yorumlamıştır. Kominizme ve dünya halklarının birliğine adanmış bu ütopyik anıt gerçekleştirilemeyip sadece maketlerde kalsa bile bile 20. Yüzyılın önemli sanat eserleri arasında yerini almıştır ve ünü Rusya dışına da yayılmıştır.

KAYNAKÇA

- Artun, Ali (2016). *Sanat ve Politika Ekseninde Mekân Formların Siyaseti*. Dosya 37, Mimarlar Odası Yayınları.
- Gough, Maria(2014). *Model Exhibition*. October, 150 Güz.
- Kumğanbayev, J., Karajan, K. (2012). Ekim Devrimi'nin Kazakistan Tarihi Üzerine Etkisi. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarihi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 7, s.142-146.
- Milner, John (çev. Sabri Gürses) (1996). *Kazimir Malevich and the Art of Geometry*. Yale University Press.
- Stites, Richard (2011). *Devrimci Hayaller, Rus Devriminde Deneysel Yaşam ve Ütopyacı Vizyon*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Shklovsky, Viktor (çev. Richard Sheldon) (2005). The Monument to the Third International (Tatlin's Most Recent Work). in *Knightly Move*, Londra: Dalkey Archive Press.
- Şimşek, Aydın (2000). *Siyasal Tarih Sürecinde Sanat ve İktidar*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- İnternet Kaynakları**
- <http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-formların-siyaseti-ve-tatlin-kulesi/2748> Erişim tarihi 09.11.2020
- <http://guildofscientifictroubadours.com/> erişim tarihi: 09.11.2020
- <http://www.e-skop.com/skopbulten/rus-avangardi-ucuncu-enternasyonel-aniti/2756> Erişim Tarihi: 09.11.2020
- <http://www.bingapis.com/images/search?view> Erişim tarihi: 09.11.2020